

Güvâhî'nin *Gurbetnâme'si*

Hacı İbrahim DEMİRKAZIK*

Öz

Kaynaklarda 16. yüzyıl şairleri arasında zikredilen Güvâhî'nin ne zaman doğduğu bilinmemektedir. 1527 yılından sonra vefat ettiği ise kesindir. Bazı kaynaklarda adının Mehmed, baba adının da Abdullah olduğu söylenmekle birlikte bu bilgiye şüpheyile yaklaşmak gerekir. Hayatını, günümüzde Sakarya'nın bir ilçesi olan Geyve'de sürdürmüş olan şairin mesleği sipahiliktir. Elde olan bilgilere göre *Pendnâme*, *Tazarrunâme*, *İbretnâme* ve *Gurbetnâme* olmak üzere dört eseri mevcuttur. Çalışmaya konu olan *Gurbetnâme*'nin yazılış tarihi belli değildir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eserin tespit edebildiğimiz nüshalarına göre beyit sayısı 105'tir. *Gurbetnâme*, adından da anlaşılacağı gibi gurbet konusunu ele alan bir eserdir. Güvâhî eserinde bir su dolabının dilinden gurbette olmanın zorluğunu dile getirmiştir. *Gurbetnâme* tasavvufi nitelik taşıyan bir nasihatnamedir. Dönemine göre sade bir dille yazılmıştır. Eserde öyküleme anlatım biçiminden yararlanılmıştır. *Gurbetnâme*'deki tasvirler oldukça başarılıdır. Eserde başta intak olmak üzere tarsi, cinas gibi edebî sanatlara dair güzel örnekler verilmiştir. Hazırlanan bu çalışmada sırayla Güvâhî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş, *Gurbetnâme*'nin içeriğinden bahsedilmiş, eserin şekil özellikleri ele alınmış, nüshaları hakkında bilgi verilmiş ve tenkitli metni ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güvâhî, *Gurbetnâme*, mesnevi, nasihatname, Osmanlı şiiri.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik, Türkiye.

Elmek: ibrahim.demirkazik@bilecik.edu.tr, ibrahimdemirkazik@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0537-2853>.

Geliş Tarihi / Received Date: 02.01.2022
Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.02.2022

DOI: 10.30767/diledeara.1067279

***Gurbetname* by Guvahi**

Abstract

It is unknown when Guvahi, one of the 16th century poets, was born. It is certain that he had died after the year 1527. Although it is said in some sources that his name is Mehmed and his father's name is Abdullah, this information should however, be approached with suspicion. He lived his life in Geyve, which is known as a district of Sakarya today, with a profession in cavalry. According to the available recourses, he has known to have four legacy pieces of work, namely; *Pendname*, *Tazarrunname*, *İbretname* and *Gurbetname*. The date of when the *Gurbetname* was written, which is the subject of this study, is currently unknown. According to the manuscripts in which we can identify, the number of couplets of his work is 105. Written in a masnavi verse. As the name suggests, *Gurbetname* is a piece of work that ideally deals with the subject of expatriates. Guvahi expressed through his work the difficulty of being abroad in the language of a Water Wheel. The *Gurbetname* is a work of sufistic advice. It was written in a simple language according to that era. The piece was written in a narrative writing style. The depictions in *Gurbetname* are quite successful. There are also good examples of the use of figures of speech in the work. In this study, Guvahi's life and his pieces of work were emphasized, the content of the *Gurbetname* was mentioned, the form and features of the piece were discussed, information was given about the manuscripts and the critical text was presented.

Keywords: Guvahi, *Gurbetname*, masnavi, advice book. Ottoman poetry.

Extended Summary

It is an undeniable fact that literature has a great contribution in the transfer of culture. Writers and poets either voluntarily or involuntarily incorporate the culture of the period they lived in into their work. It may be possible to obtain information about the past of a society through the literary texts that they have created, to also observe the changes in the lifestyle of that particular society within the historical process. On this note, some personalities stand out as they are those who have undertaken the duty of cultural carriers. From the Turkish literature and culture point of view, Gvh is one of these personalities that must be mentioned. He included many elements of the 16th century Ottoman life and culture in his pieces of work, particularly the *Pendnme*. Thus, making serious contributions to the preservation of these in the memory of the society. In addition to the events he witnessed, especially the proverbs and idioms of the period he lived in, he also compiled didactic anecdotes and stories that took their place in folk wisdom and wrote them into a verse. This service of Gvh enabled very important information about the 16th century Ottoman culture to be accessible today.

Although it is unknown exactly when Guvahi was born, it can be assumed that he was born in the second half of the 15th century, based on the date when his pieces of work were written. His death can be assumed to be after July-August 1527 but, before the year 1546. Although it is said in some sources that his name is Mehmed and his father's name is Abdullah, this information should however, be approached with suspicion. He lived his life in Geyve, which is known as a district of Sakarya today, with a profession in cavalry. It is stated in the sources that he participated in the war expedition against the Safavids together with Ottoman sultan Selim I. According to the available resources, Guvahi has four legacy pieces of work, namely; *Pendnme*, *Tazarrunâme*, *Ibretname* and *Gurbetname*.

Gurbetname, which is the subject of the study, is likely to be a work of sophisticated advice written in the first quarter of the 16th century. Written in a mas-

navi verse, the work consists of 105 couplets, stated in the recourses available. According to our findings, there are four manuscript copies of the *Gurbetname*. The work consists of five parts: munacat (litany), an introduction, hikayet (a story), el-mev'iza (the advice) and the hatimetü'l-kitâb (end of the book). It is stated in his work that, Guvahi made a Water Wheel talk and told the difficulty of being abroad through its mouth. The subject of expatriates within his work is told to be not of this world, but of the otherworldly. Gûvâhî, with an allegorical expression, interpreted that the sending of the human soul to the world after its creation is as if going abroad. *Gurbetname* has a mystical quality in this respect. *Gurbetname* is in the 835-882 publication of Mehmet Hengirmen, in which the subject of expatriate is handled. Although it has similarities with the section in *Pendnâme*, which is among the couplets, it is greatly different from it.

The language of the work, which has a small number of Persian phrases, is quite simple compared to its period. In addition to this, the existence of some Turkish words that have fallen out of use today in the *Gurbetname* draws attention. Guvahi used proverbs in his work to reinforce the subject he discussed; he also successfully benefited from figures of speech.

The poet, who used two different arud patterns in *Gurbetname*, preferred the pattern of arud mefâ'lün mefâ'lün mefâ'lün mefâ'lün in the two couplet part of the work, and the mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün in the remaining part of the work. He was not very successful in the use of prosody.

In this study, firstly Guvahi's life and works were emphasized and then a general review of *Gurbetname* was made. In this review, the content and form features of the work are discussed. Finally, the edition critical text of the work has been revealed based on all the copies available.

Although it is small in volume, *Gurbetname* is important in terms of its literary value as well as containing information and knowledge of the 16th Century Turkish language, Turkish culture, the understanding of life, and the thought system.

Giriş

Kültürün aktarılmasında edebiyatın büyük bir katkısı olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Yazar ve şairler yaşadıkları dönemin kültürünü eserlerine istemli ya da istemsiz olarak dâhil ederler. Onların vücuda getirdiği edebî metinler üzerinden bir toplumun geçmişine dair bilgi edinmek ve o toplumun yaşam tarzında tarihî süreç içerisinde vuku bulan değişimi gözlemlemek mümkün olabilir. Bu noktada bazı şahsiyetler daha da ön plâna çıkarlar ki bunlar tam anlamıyla kültür taşıyıcılığı vazifesini üstlenmiş kişilerdir. Türk edebiyatı ve kültürü açısından bakıldığında Güvâhî bu şahsiyetler arasında mutlaka anılması gerekenlerden biridir. O, başta *Pendnâme* olmak üzere yazmış olduğu eserlerine 16. yüzyıl Osmanlı yaşayış ve kültürüne ilişkin pek çok unsuru dâhil etmiş, böylece bunların toplum hafızasında muhafaza edilmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Özellikle yaşadığı dönemin atasözü ve deyimleri başta olmak üzere kendi şahit olduğu hadiseler yanında halk irfanında yer etmiş didaktik kıssa ve hikâyeleri de derleyip nazma çekmiştir (Eke, 2009, s. 994). Güvâhî'nin bu hizmeti 16. yüzyıl Osmanlı kültürüne dair çok önemli bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmanın konusu olan *Gurbetnâme* de Güvâhî'nin bu nitelikte olan eserlerindedir.

Gurbetnâme, adında da anlaşılacağı üzere gurbet konusunu ele alan bir eserdir. Mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Güvâhî eserinde intak sanatından istifade ederek bir su dolabını konuşturmuş ve onun ağzından gurbetin zorluğunu anlatmıştır. Eserde konu edilen gurbet, dünyevi değil uhrevi bir gurbettir. Güvâhî, alegorik bir anlatımla insan ruhunun yaratıldıktan sonra dünyaya gönderilmesini gurbete gitmek olarak yorumlamıştır. *Gurbetnâme* bu yönüyle tasavvufî bir nitelik taşımaktadır.

Gurbetnâme'nin metni, Mehmet Hengirmen tarafından 1977 yılında hazırlanan *Güvâhî'nin Hayatı, Eserleri, Pendnamesindeki Atasözleri* adlı yüksek lisans tezinde verilmiştir. Söz konusu tezi incelediğimiz vakit -dönemin şartları

içerisinde değerlendirildiğinde- bilimsel açıdan oldukça ciddi şekilde hazırlanmış bir çalışma olduğunu gördük. Bununla birlikte ortaya konulan *Gurbetnâme* metninin beyit sayısında eksiklik bulunduğunu, bunun sebebinin eserin metninin neredeyse bir nüsha üzerinden kurulmasından kaynaklandığını tespit ettik.¹ Bu durumun eserin metninin tam ve doğru bir şekilde ortaya konulmasına mani olduğunu gördük.² Böylece *Gurbetnâme* üzerinde bir çalışma yapmanın gerekli ve yararlı olacağı fikri zihnimizde oluştu. Yaptığımız araştırma neticesinde *Gurbetnâme*'nin iki nüshasına daha ulaştık. Böylece elde olan nüsha sayısı –biri varaklarının kopuk olması sebebiyle noksan olmak üzere- dörde çıkmış oldu. Bu dört nüsha üzerinden metni yeniden kurduk.

Bu çalışmada önce Güvâhî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durduk, daha sonra *Gurbetnâme*'nin genel bir incelemesini yaptık. Bu incelemede eserin içerik ve şekil özelliklerini ele aldık. Son olarak eldeki tüm nüshalardan hareketle eserin edisyon kritikli metnini ortaya koymaya çalıştık.

1. Güvâhî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

16. yy. şairi olan Güvâhî'nin hayatına ilişkin eldeki bilgiler sınırlıdır. Şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte ilk eseri *Tazarrunâme*'yi 1501 yılında yazmasından yola çıkarak 15. yüzyılın ikinci yarısı içinde, büyük olasılıkla da 15. yüzyılın üçüncü çeyreği içinde bir tarihte dünyaya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bazı çalışmalarda³ Güvâhî'nin asıl adının Mehmet, baba adının ise Abdullah olduğu söylenmekle birlikte bu bilgiye şüpheyle yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz.⁴

16. yüzyıl tezkire yazarlarından aldığımız bilgilere göre Güvâhî'nin do-

1 Hengirmen *Gurbetnâme*'nin metnini bir tam nüsha bir de varaklarındaki kopukluk nedeniyle eksik olan ve yalnızca 25 beyit barındıran bir nüshadan kurmuştur. bk. (Hengirmen 1977).

2 Hazırladığımız bu makalede, Hengirmen'in hazırladığı çalışmadaki 20 ifadeye ilişkin farklı okuma teklifleri sunulmuştur.

3 bk. (İsen 2010: 352; İsen 2020; Buyruk 2014: 395).

4 Bu bilgi Şerafettin Yaltkaya ile Kilisli Rifat Bilge tarafından yayınlanan Katip Çelebi'nin *Kesfüz-zünün* adlı eserine dayandırılarak verilmiştir. Söz konusu eser incelendiğinde verilen bilginin kaynağının bizzat Kâtip Çelebi olmadığı; Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920) tarafından *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'Alâ Kesfi'z-Zunûn 'An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* adıyla *Kesfüz-zünün*'a yazılan zeyil olduğu görülmektedir (Yaltkaya-Bilge 1941: 1514).

ğum yeri büyük olasılıkla Sakarya'nın Geyve ilçesidir. Güvâhî, hayatının önemli bir bölümünü burada geçirmiştir (Canım 2000: 471; Kılıç 2010: II/725; Sungurhan 2017a: 167; Sungurhan 2017b: 720). Tımarlı sipahi olduğu bilinen şair, Osmanlı ordusuyla muhtelif seferlere iştirak etmiştir. Latîfî'nin verdiği bilgilere göre Güvâhî, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) komutasında Safeviler üzerine yapılan sefere de katılmıştır (Canım 2000: 471). Güvâhî'nin ailesine ilişkin elde pek bir bilgi bulunmamakla birlikte Müslüman dul bir kadınla evli olduğu biyografik kaynaklarda ifade edilmektedir (Canım 2000: 471). Güvâhî'nin ölüm tarihine dair elde kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte *Pendnâme*'yi tamamladığı 933 Zilkâde/Temmuz-Ağustos 1527'den sonra vefat ettiği kesindir.

1.2. Eserleri

Güvâhî'nin tespitlere göre *Tazarrunâme*, *Pendnâme*, *Gurbetnâme*, *İbretnâme* olmak üzere dört eseri bulunmaktadır.

1.2.1. *Tazarrunâme*

Eldeki bilgilere göre Güvâhî'nin kaleme aldığı ilk eser 1501 yılında yazdığı *Tazarrunâme*'dir. Eser Allah'a yakarış içeriklidir. 542 beyitten müteşekkil olan mesnevinin ana vezni *meşâ 'ilün meşâ 'ilün fe 'ülün*'dür. *Tazarrunâme*'nin içerisinde mesnevi nazım şekli dışında ve ana vezinden farklı kalıplarla yazılmış manzumeler de bulunmaktadır (Gültekin 2012: 1332; Özyaşamış Şakar 2013: 2356-2410).⁵

1.2.2. *Pendnâme*

Nasihatname türündeki *Pendnâme*, Güvâhî'nin en meşhur eseridir. Mesnevi nazım şekli ile kaleme alınan eser 1527 yılında tamamlanmıştır. Mehmet Hengirmen'in tespitlerine göre 2133 beyitten müteşekkildir (1990: 254). Eserin başındaki ilk iki beyit aruzun *meşâ 'ilün meşâ 'ilün meşâ 'ilün*

⁵ *Tazarrunâme*'nin metni üzerine yapılan çalışmalar için bk. (Gültekin 2012; Özyaşamış 2013).

mefâ 'ilün kalıbı ile geriye kalan kısmı ise aruzun *mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün* kalıbı ile yazılmıştır. *Pendnâme*, 16. yüzyıla dair atasözleri ve deyimleri bünyesinde barındırması sebebiyle kültürel bir hazine niteliği taşımaktadır.⁶

1.2.3. *Gurbetnâme*

Çalışmaya konu olan eserdir.

1.2.4. *İbretnâme*

Güvâhî'nin kısa mesnevilerindedir. Yazılış tarihi belli değildir. Eserin üç beyitlik münacat kısmı aruzun *mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün* kalıbı ile asıl bölümü ise *mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün* kalıbı ile kaleme alınmıştır. Tespit edilen nüshalara göre 321 beyitten oluşmaktadır.⁷ *İbretnâme*, dünya hayatının faniliğini temsilî hikâyelerle anlatan didaktik bir eserdir (Demirkazık 2022a).

2. *Gurbetnâme*

2.1. Yazılış Tarihi

Güvâhî, *Pendnâme*⁸ ve *Tazarrunâme*'yi⁹ kaleme aldığı tarihi her iki eserinin de sonunda söylemiştir. Ancak *Gurbetnâme*'yi yazdığı tarihi maalesef kaydetmemiş veya kaydettiyse bile o bilgiyi içeren beyit günümüze ulaşmamıştır. Buna karşın Güvâhî'nin hayatına ilişkin bilgilerden ve eserin içeriğinden yola çıkarak şairin *Gurbetnâme*'yi 16. yüzyılın ilk yarısında yazdığı tahmininde bulunabiliriz.

2.2. Beyit Sayısı

Ortaya konulan araştırmalar incelendiğinde *Gurbetnâme*'nin beyit sayısına ilişkin farklı tespitlerin varlığı dikkati çekmektedir. Mehmet Hengirmen, Güvâhî'nin eserleri üzerine hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde bir

⁶ *Pendnâme*'nin metni üzerinde yapılan çalışmalar için bk. (Hengirmen 1977 ve 1990; Erciş 1981; Erenoğlu 1997).

⁷ Hengirmen'in hazırladığı yüksek lisans tezinde eserin beyit sayısı 191'dir. bk. (Hengirmen 1977).

⁸ bk. (Hengirmen 1990: 254).

⁹ bk. (Gültekin 2012: 1369).

tam nüsha¹⁰ bir de 25 beyit ihtiva eden yarım bir nüshadan¹¹ istifade ederek *Gurbetnâme*'nin metnini ortaya koymuştur (1977). Bahsi geçen çalışmada eser 98 beyit olarak yer almaktadır.

Gurbetnâme, bazı kaynaklarda 117 beyit olarak gösterilmiştir.¹² Araştırmalarımıza göre bu bilgi ilk defa *Büyük Türk Klasikleri*'ndeki "Güvâhî" maddesinde yer almıştır.¹³ Bu maddede *Gurbetnâme*'nin beyit sayısı 117 olarak gösterilmekle birlikte bu sayıda beyit barındıran nüshaya ya da nüshalara ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir. Buna ilaveten maddenin yazımında istifade edilen kaynaklar incelendiğinde¹⁴ *Gurbetnâme*'nin 117 beyitten müteşekkil olduğuna dair bu kaynaklarda da bilgi bulunmadığı tespit edilmiştir.

Türk edebiyatında manzum sergüzeştânâmeler üzerine değerli bir çalışma yapan Haluk Gökâlâp bu eserinde *Gurbetnâme*'den de söz etmiş ve onun beyit sayısının 200 olduğunu dile getirmiştir (2006: 15). Haluk Gökâlâp bu bilgiyi Mevlana Müzesi 2310'a kayıtlı nüshaya dayandırarak vermiştir. Kütüphane kayıtlarında söz konusu nüshanın 57b-65a varakları arasında *Gurbetnâme*'nin bulunduğu ifade edilmektedir. Öte yandan yaptığımız inceleme neticesinde bahsi geçen varak aralığına -büyük ihtimalle mücellitten kaynaklanan bir sebepten- *Pendnâme*'ye ait dört varığın (60a-64b) dâhil edildiği belirlenmiştir. Bu varaklar çıkarıldığında Mevlana Müzesi 2310'a kayıtlı *Gurbetnâme* nüshasının beyit sayısının 200 değil 105 olduğu görülmektedir.

Yaptığımız araştırma neticesinde *Gurbetnâme*'nin 4 nüshasına ulaşabildik.¹⁵ Bu nüshaları mukayese ederek *Gurbetnâme*'nin 105 beyitten oluştuğu sonucuna vardık. Öte yandan ortaya çıkabilecek yeni nüshalar ile bu sayının artabileceği de gözden irak tutulmamalıdır.

10 Söz konusu nüsha şudur: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1082'de kayıtlı nüsha.

11 Söz konusu nüsha şudur: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY1907'de kayıtlı nüsha.

12 Bu kaynaklar arasında şunlar bulunmaktadır: (Erenoğlu 1997: 4; İsen 2020; Gültekin 2012: 1331; Sungur 1998: 21).

13 Bilgi için bk. (İpekten vd. 1986: 243).

14 Söz konusu kaynaklar şunlardır: Latifi-*Tezkiretü's-Şuarâ* (Canım 2000: 471-473), Âşık Çelebi - *Meşâirü's-Şuarâ* (Kılıç 2010: II/725), Beyânî - *Tezkiretü's-Şuarâ* (Sungurhan 2017a: 167), Kınalızade Hasan Çelebi - *Tezkiretü's-Şuarâ* (Sungurhan 2017b: 720), Kâtip Çelebi- *Keşfüzzünûn* (Yalıtıkaya-Bilge 1941: 1514), Mehmed Süreyya-*Sicill-i Osmânî* (Akbayar: 1996: I/550), Ağâh Sırrı Levend-*Türk Edebiyatı Tarihi* (Levend 1988: 142), Mehmet Hengirmen, *Güvâhi Pend-nâme* (Hengirmen 1990).

15 Söz konusu nüshalara ilişkin detaylı bilgi, makalenin "*Gurbetnâme*'nin Nüshaları ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol" başlıklı bölümünde verilmiştir.

2.3. Yazılış Sebebi

Güvâhî, eserinin yazılış sebebini *Gurbetnâme*'nin giriş kısmında açıklamaktadır. Şair burada vatandan ayrılığını anınca ağlayıp inlediğini, can kuşunun eski yurdunu hatırlayınca -ki burada kastedilen insanların yaratıldığı ruhlar âlemdir- bu topraktan kafeste yani bedende duramaz olduğunu dile getirmektedir. Dünyayı bir gurbet yurdu olarak düşünen Güvâhî, Allah'a kavuşacağı günün özlemini çekmektedir. Şair eserini, bu hususa dair hissettiklerini dile getirmek ve anlatacağı kıssadan yola çıkarak insanların ders almalarını sağlamak gayesiyle kaleme almıştır.

Vatandan idüben ayrılıgum yâd

Kıluram ney gibi zârî vü feryâd (5)

Nemüz durur bizüm bu mülk-i gurbet

Ne yirümüz durur bu dâr-ı mihnet (10)

Diyeyin size bir pür-süz kıssa

Ki çokdur añlayana bunda hisse (13)

2.4. Şekil ve İçerik Özellikleri

2.4.1. Şekil Özellikleri

2.4.1.1. Nazım Şekli

Gurbetnâme'nin nazım şekli mesnevidir. Kısa bir mesnevi olması sebebiyle *Gurbetnâme*'de diğer pek çok mesnevide tesadüf edilen na't, miraciye, dört halife övgüsü, medhiye gibi bölümler yer almamakta, bununla birlikte münacat (1-2), asıl konunun anlatıldığı bölüm (3-93) ve hâtimetü'l-kitâb (94-105) kısımları bulunmaktadır.

2.4.1.2. Kafiye ve Redif

Güvâhî, *Gurbetnâme*'deki beyitlerin yarıya yakınında mürdef kafiyeyi kullanmıştır. Ondan sonra en fazla mücerred kafiye kullanmıştır. Şair eserinde cinas, müesses ve mukayyed kafiye de yararlanmıştır. Aşağıdaki beyit eserde en çok tercih edilen kafiye türü olan mürdef kafiye için örnek teşkil etmektedir:

Baňa reşk eyler idi nahl ü şimşâd

Kulum olmak dilerdi serv-i âzâd (25)

105 beyitten oluşan eserde şair, 64 beyitte redif kullanmış 41 beyitte ise redife başvurmamıştır. Güvâhî'nin redif olarak tercih ettiği kelimelerin ikisi dışında tamamı Türkçe asıllıdır. Aşağıda bu husus, bir beyitle örneklendirilmiştir:

Agaçlar leşker ü şan şâh *idüm ben*

Kamu halka teferrüc-gâh *idüm ben* (39)

2.4.1.3. Vezin

Güvâhî, *Gurbetnâme*'de iki farklı vezinden istifade etmiştir. Şair, eserin iki beyitlik münacat bölümünde hezec bahrinin *mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün* kalıbını kullanmış; eserinin kalan kısmında ise yine hezec bahrinin *mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün* kalıbını tercih etmiştir. Güvâhî, söyleyeceği sözün anlamını ön plâna almış, vezne riayet hususunda ise çok da titiz davranmamıştır Aruzda hafif de olsa bir kusur olarak kabul edilen imaleye *Gurbetnâme*'de sıklıkla tesadüf edilmektedir. Öyle ki eserdeki iki beyit dışındaki (18, 104. beyitler) tüm beyitler imale içermektedir. Hatta şair bazı beyitlerde çok sayıda imale yapmaktan da geri durmamıştır. Bu duruma örnek olması açısından aşağıya alınan 31. beyitte altı hecede, 35. beyitte ise yedi hecede imale yapıldığı görülmektedir:

Olurlardı muhayyer işidenler

İverdi yine gelmege gidenler (31)

Yürürdi anda bulup bol öriler

Koyunlar kuzılar niçe süriler (35)

2.4.2. İçerik Özellikleri

2.4.2.1. *Gurbetnâme*'nin Türü

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Gurbetnâme*'nin varlığından ilk söz eden Ağâh Sırrı Levend'dir (ö. 1978). Levend, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*

I adlı eserinde *Gurbetnâme*'yi hasbihâller ve sergüzeştânâmeler kısmındaki eserler arasında anmıştır (Levend 1988: 142). Levend'den sonra yapılan çalışmalarda da *Gurbetnâme*'nin hasbihâl-sergüzeştânâme türünde bir eser olduğu görüşü benimsenmiş ve kabul görmüştür. Eserin giriş bölümüne bakıldığında bu hükmün doğru olduğu söylenebilir. Zira burada şair, içinde bulunduğu gurbet hâlimden söz etmektedir. Bununla birlikte eserin başına bakılarak verilen bu hükmün *Gurbetnâme*'nin diğer bölümleri göz önüne alındığında çok da yerinde olmadığı görülmektedir.

Eserin devamında Güvâhî'nin kesilerek su dolabı yapılan bir ağacın ağzından anlattığı hikâye üzerinden gurbetin ne denli çetin bir hâl olduğunu ifade ettiği görülür. Eserde “el-Mev‘ize” yani öğüt bölümü bulunmakta, burada gurbetin zorluğundan dolayı ondan uzak durulması gerektiğine ilişkin öğütler yer almaktadır. Öte yandan eserin son bölümü, şairin kast ettiği gurbetin dünya hayatına dair bir husus olmadığını göstermektedir. Güvâhî burada insanın yaratıldıktan sonra dünyaya gönderilmesini gurbet olarak yorumlamış, insanın asli vatanının ruhlar âlemi olduğunu söylemiştir. Bunun ardından beş on günlük durak olarak nitelediği dünya hayatına kıymet verilmemesi, kişinin ahiret için yani asli vatani için hazırlık yapmasının lüzumunu dile getirmiş ve bu anlattıklarından akıllı insanların ders alması gerektiğini ifade etmiştir. Görüldüğü üzere şair *Gurbetnâme*'de kendi ruh hâlimden kısaca bahsetmiş olmakla birlikte onun asıl gayesi okura öğüt vermektedir.

Güvâhî, eserlerinde okura vermek istediği öğüdü hikâyelerle somutlaştırarak ortaya koymaktadır. *Gurbetnâme* için de bu durum böyledir. Şair, eserinde 14-72. beyitler arasında kahramanı su dolabı olan bir hikâye/kıssa anlatır. Türk edebiyatında su dolabını konu alan şiirler üzerine son dönemde Türkan Alvan tarafından “Klasik Türk Şiirinde Dolab-nâme Hakkında Mülâhazalar”¹⁶ ve *Benim Adım Dertli Dolap Türk Edebiyatında Dolab-nâme*¹⁷ isimli iki çalışma yayımlanmıştır. Burada Alvan, Türk edebiyatında su dolabını

16 bk. (Alvan 2020).

17 bk. (Alvan 2021).

konu alan şiirleri dolabnâme türü örnekleri olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar *Gurbetnâme*'nin içerisinde bir su dolabının hikâyesi anlatılmış olsa da bu, asıl konuyu desteklemek için verilmiş bir temsilden ibarettir.

Tüm bu bilgilerden sonra eserin giriş bölümü bir hasbihâl-sergüzeştname niteliği taşımasına, devamında anlatılan hikâyenin kahramanın bir su dolabı olmasına rağmen *Gurbetnâme*'nin ne hasbihâl/sergüzeştname ne de dolabnâme olduğunu düşünüyoruz. *Gurbetnâme*'nin yazılış gayesinin öğüt, nasihat vermek olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Şu hâlde *Gurbetnâme* için “insanın dünyadaki gurbetini işleyen tasavvufi nitelikte bir nasihatnamedir” demenin daha doğru olduğu düşüncesindeyiz.

2.4.2.2. *Gurbetnâme*'nin Bölümleri ve Eserin Günümüz Türkçesine Aktarılmış Şekli

Gurbetnâme tespit edebildiğimiz kadarıyla iki beyitlik bir *Münacat*, sebep-i telif mahiyetindeki 11 beyitlik giriş, 59 beyitlik *Hikâyet*, 21 beyitlik *el-Mev'iza* bölümü ve 12 beyitten müteşekkil *Hâtimetü'l-Kitâb* kısmı olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Güvâhî eserine *Allah'ın yere göğe nur olduğunu*,¹⁸ ona yakın olmayanlardan uzak bulunduğunu (1), *Allah'ın nazar ehli olanlara görüneneği basiretsiz olanlara ise görünmeyeceğini* (2) dile getirdiği iki beyitlik *Münacat* bölümüyle başlar.

Gurbetnâme'nin sebep-i telif mahiyetindeki 11 beyitten müteşekkil olan ikinci bölümünde ise şair şunları söyler: *Gönül denizi yine taşıdı da hayret denizi başımdan aştı* (3). *Gönül ve canımı gurbet ateşi yaktığı için gözümün yaşları ırmak olup aktı* (4). *Vatandan ayrılığımı yad edince ney gibi inler ve feryat ederim* (5). *Ayrılık ateş, yüreğim ise ocak olmuş; bana neyin inlemelelerini dinlemek kanun olmuştur* (6). *Dışım hayran içim ise alev alev yanmakta*

¹⁸ Bu ifade Nur suresi 35. ayette geçen “اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ” “Allah göklerin ve yerin nurudur.” ifadesinden yapılmış bir iktibaştır.

bu garip hâl beni inletmekte, perişan etmektedir (7). Bu can kuşu kadim ve asli yurdunu hatırlayınca figanını artırdı (8). (Can kuşum) daralan topraktan kafeste (yani bedende) duramaz ve her nefeste nuranî yurdunu (yani ruhlar âlemini) anar (9). Bu gurbet yurdu olan dünya bizim vatanımız değildir, burası ancak bir dert, sıkıntı çekme yeridir (10). Ayrılığa dair söyleyecek çok derdim var ama anlatırsam sonu bir türlü gelmez (11). Eğer candan talip olursanız size şimdi anlayanlar için içinde pek çok ders bulunan bu hâle münasip acıklı bir kıssa anlatayım da dinleyin (12,13).

Eserin üçüncü bölümü **Hikâyet** başlığını taşımaktadır. Şair burada bir su dolabını konuştırur ve onun bir ağaçken nasıl dolaba dönüştüğünü yine dolabın ağzından anlatır. Hikâye şöyledir: Bir gün gönül ehli biri ırmağa yakın bir bağa gitti (14). Orada figan edip dert ile inleyen gözünden seller ırmaklar gibi yaşlar akıtan bir su dolabı gördü (15-16). Onun bu durumunu gören ve hâlden anlayan bu kişi hâl diliyle ona “Ey gönül hasta, mahzun, inleyen (dolap) derdin nedir de böyle figan ediyorsun; daima böyle ağlayıp inlemenin gözyaşı dökmenin sebebi nedir?” diye sordu (17,18,19). Dolap o ârifin bu sorusunu duyunca dile gelip cevap verdi (20) ve şunları söyledi: Felek beni buraya salmadan, bu yerlere gelmeden önce (21), ben yüce dağlar başına taç olan bir ulu ağaç idim (22). Yerim güzel çayır, çimen içindeydi, o devirde benim gibisi yoktu (23). Sonbahar bana ilişmezdi, daima yeşil atlas elbiseler giyerdim (24). Hurma ve şimşir ağacı beni kıskanır, servi kölem olmak isterdi (25), Ağaçların hepsinden üstün idim, sanki güzellikte cennetteki Tübâ gibiydim (26). Ayağımda Kevser ırmağı gibi olan pınar tertemiz akar çağlardı (27). Benim vafsimı duyanlar bana müştak olurlar, etrafımı görenler cennet zannederlerdi (28). Altımdaki çimenler taptazeydi, (bu yüzden) altımda insanlar hiç eksik olmazdı (29). Dallarım havada yayılmıştı, üstümde kuşlar nağmeler söyleyip öterdi (30). Bu sesleri duyanlar hayran olurdu da gidenler yine yanıma gelmek için acele ederdi (31). Genç, yaşlı kim varsa bana müştaktı, benim gölgede sohbet ederlerdi (32). Etrafım otlaklarla dolu, iki

yanım ırmaklarla çevriliydi (33). Yaz olunca etrafıma köy ahalisi dolar, pek çok boy ve aşiret yazı etrafımda geçirirdi (34). Çevremde koyunlar, kuzular ve nice sürüler bolca otlak bulup gezip yürürdü (35). Alageyikler gölgeme sığınır, çevremdeki otlak kalabalıklarla dolardı (36). Gölgame kızlar, gelinler toplaşır alın ve boyunlarını açarlardı (37). Bu sayede sevenler sevdiklerinin yüzünü görür ve vuslata ererlerdi (38). Sanki ağaçlar asker ben de padişah idim. Bütün halkın (toplandığı) mesire yeriydim (39). Bu şekilde zamanım geçerdi, daima hazansız bir baharım vardı (40). Cihanda kahrın şiddetini görmemiştim, meğerse dünyanın çilesi gizliymiş, bilinmezmiş (41). Bir gün şefkat ve imandan nasip almamış, bana iyilik düşünmeyen bir yörük elinde keskin baltası ve nacağı ile yanıma geldi (42-43). Meğerse gönlinde ezelden beri beni kesme arzusu varmış, başladı ayağıma baltayla vurmaya (44). O acımasız zorba zulümle çalışır didinerek sonunda beni yere düşürdü (45). O anda ömrümün defteri dürüldü, sanki dünyada hiç bitmemiş gibi oldum (46). Sonra dallarımı kırdı, döktü; yonup keserek tüm uzuvlarımı söktü (47). Bunu kendine birkaç gün iş edindi (48). Sonunda beni parça parça taşıyıp getirdi, bir bir bu diyara döktü (49). (Böylece) vatandan ayrı düşüp garip oldum, sanki o anda canım tenimden çıktı (50). Aradan nice günler geçip acaba sonum ne olacak diye düşünürken (51) bir gün üstüme bir marangoz gelip beni doğradı (52). Keserle kesti, bıçkıyla biçti, o işte bana türlü hileler etti (53). Sonunda bir dolap hâline getirip gözümü de suyla doldurup işimi inlemek etti (54). Nice müddettir burada dönüp sular içinde ateşlere yanıyorum (55). Her an vatandan ayrılığımı anarak inleyip feryat ediyorum (56). Ayrılık okları bağrımı deliyor, hasret testeresi tenimi dilim dilim kesiyor (57). Her ne kadar her an ağlayıp inlesem de burada garip olduğum için kimse hâlimden anlamıyor (58). Garibe ağlamak ve yüreğini ayrılık ateşine yakmak alışkanlık olur (59). Yurdundan ayrı olan elbette hasta gibi daima inler (60). Hani benim mekânım olan ulu dağlar, erenlerin uğrağı o yerler, bağlar (61)? (Nerede o) karlı, yüce, çiçekli, yemyeşil otlaklı dağlar (63)? (Hani) inleri kükreyen aslanlı, kayaları ala kaplanlı dağlar (64)? (Nerede) sürü sürü güzel ceylanlar, bölük bölük av

hayvanlarıyla dolu dağlar (65)? Hani havası ve suları güzel, benim meskenim sevgili dağlar (66)? Ben bu yerlerde garibim ne yapayım vay, benim canım yurdum medet hay (67). Kimse bana benzemesin (yani) daima gurbette kalıp ayrılık yaşamasin (68). Ey hâl eri tüm söylediklerimi dinledin işte benim hâlim budur (69). Kıssanın kalanı da söylenirse söz uzar; bu kıssadan bu kadar hisse yeter (70) diyerek ağaç sözlerine son verir. Ağacı dinleyen âlim zat bu sözleri duyunca dönüp ah ederek uzaklaşır (71). İbretle bakan nice sırları duyar, bu dünyada hayret makamında olan kişi Allah'ın cemalini görür (72), diyerek Güvâhî Gurbetnâme'nin **Hikâyet** bölümünü tamamlar.

Eserin dördüncü bölümü **el-Mev'iza** başlığını taşımaktadır. Okuyucuya nasihat ettiği bu bölümde Güvâhî, şunları söylemektedir: *Ey gurbete gitmeyi arzulayan kişi! Delirip de kendine eziyet etme* (73). *Göç edilen yurdun cana eziyeti olur; kişinin kadri vatanında belli olur* (74). *Canına gurbet arzusunu düşürme çünkü onun cefasını çekmeyen ne olduğunu bilmez* (75). *Eğer gurbete gidersen pek çok sıkıntı çekersin ve gözünden gözyaşı eksik olmaz* (76). *Kişi gitmek istediği yere sonunda varır; eşeğini kaybederse varamaz* (77). *Kendi düşen ağlamaz sanma, hem de nasıl ağlar hatta ağlamaktan gözü bile çıkar* (78). *Kendi yurdunda sevinerek yürüyen kişi her yeri anasının evi gibi (huzurlu, rahat) sanır* (79). *İnsana kendi yurdu, gidince bir sürü çile çekeceği Bağdat'tan daha iyidir* (80). *Sakin kimseye bu arzuda (yani gurbet arzusunda) ol deme çünkü yuvarlanan taş yosun tutmaz* (81). *Nice ulu kişileri gurbet küçük düşürür zira taş koptuğu yerde ağırdır* (82). *Bu gurbet düşüncesi niçin (hâlâ) gönlündedir? Hastalık da sağlık da bizim içindir* (83) ama kişi gurbette hasta olsa yanında kimse olmaz, karanlık köşelerde inler durur (84). *Kimisi başını sokacak bir yer bulur ama dipte köşede yatar da kapıya bakar durur* (85). *(Garibe) kimse senin hâlin nicedir diye sormaz, garip ölse ağzına su damlatan bulunmaz* (86). *(Ölünce) üstüne ne Yâsin okuyan ne de ardından yasını tutan bulunur* (87). *Garibin hareketi deliyi andırır; gözü kör gibi bir şey görmez* (88). *Garip, tutalım gündüz rahat etti; akşam olunca ne yapsın* (89)? *Kapılar kapanınca dışarıda kalır; çağırıp ağırlayan*

bulunmaz (90). Bir suç işlenince bunu kim etti diye sorsalar herkes garip yaptı deyip onu suçlar (91). Vatandan ayrılığı kolay sanma (gurbet) başına gelen kişi yurdum imanımdır, demiş (92). (Eskiler de) vatan sevgisini imandandır, ondan ayrılık beladır demişler (93).

Güvâhî daha sonra eserin beşinci ve son bölümü olan *Hâtimetü'l-Kitâb* kısmına geçer ve şair burada şunları söyler: *Ey Güvâhî her sözün manevidir, her şiirin baştan başa mana dolu bir ev gibidir* (94). *(Bu sözler) gerçi latifedir ama anlayana iki taraftan (dünya ve ahiretten) haberdir* (95). *Gurbet sadece bu dünyada bir iki günlük evden barktan ayrılık değildir* (96). *Allah'ın emri ile ruhlar yaratılıp dünyaya gönderildiğinden beri bizler gurbetteyiz, garibiz* (97). *Herkesin asli yurdu o vatandır (yani ruhlar âlemidir), tenin mekânı olan bu dünyaya rağbet edilir mi* (98)? *Bu beş on günlük durağı bırakalım da o sonsuz mesken için hazırlık yapalım* (99). *Buradan oraya gitmemiz kesindir ama oradan buraya gelmek mümkün değildir* (100). *Buradan sonunda o şehre (yani ahirete) varınca hâlimizin ne olacağını kim ne bilsin* (101)? *Ey kardeş! Oradan ne misafir gelir ne güvercin uçar, bu yüzden oradan kim haber getirsin* (102)? *Akıllı olan bu sözden ibret alır, gafil ise bu sözün manasını anlamaz* (103). *Kalem burada şekerler döktü, Gurbetnâme de burada tamam olsun* (104). *Güvâhî'nin beklentisi sözden anlayan saf ve temiz kalpli kişilerden dua almaktır* (105).

2.4.2.3. Dil ve Üslup Özellikleri

Büyük ihtimalle 16. yüzyılın ilk yarısı içerisinde kaleme alınan *Gurbetnâme* yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Devri düşünlüğünde eserin anlaşılır bir dille kaleme alındığını söylemek mümkündür. 105 beyitlik mesnevinin manzum bölümünde hiç Arapça terkinin bulunmaması yalnızca 13 Farsça terkinin olmasının yanında zincirleme hiçbir Farsça terkiye yer verilmemesinin bunda büyük bir payı vardır. Aşağıdaki beyit söyleyiş açısından oldukça yalın ve başarılıdır. *Gurbetnâme*'de böyle beyitlerin sayısı hiç de az değildir:

*Sığınurlardı sâyemde sığınlar
Tolardı çevrem otlagı yığınlar (36)*

Eserin dilinin sade olmasına karşın Güvâhî başlıklarda *Hikâyet* (Hikâye), *el-Mev'ıza* (Nasihat), *Hâtimetü'l-Kitâb* (Kitabın sonu) ifadelerinde görüldüğü üzere Arapçayı tercih etmiştir. Şair buna ilaveten *Gurbetnâme*'de anlattığı konuyla ilgili mensur iki Arapça söze de yer vermiştir. Bunlardan ilki “Garip, gözleri görse de kör gibidir.” anlamına gelen *el-garîbü ke'l-a'mâ ve-lev kâne basîrâ*, diğeri ise “Vatan sevgisi imandandır.” manasını taşıyan *Hubbu'l-vatan mine'l-îmân* ifadeleridir.

Eserde günümüzde yaygın olarak kullanılmayan ya da kullanımdan düşmüş bazı Türkçe kelimelere tesadüf edilmektedir. Kükreyen anlamında *kagan* (64), hasta anlamında *sayru* (60), düşman anlamındaki *yagı* (43), in anlamında *yatak* (64), kaybetmek anlamında *yavı kılmak* (77), arzu anlamındaki *yelte* (44, 81), vatan anlamındaki *zahman* (60, 67, 92) bunlar arasında sayılabilir.

Güvâhî, anlatıma kuvvet vermek ve sözlerinin tesirini pekiştirmek için atasözlerinden de faydalanmıştır. Şair, şiirinde *kendi düşen ağlamaz* (78), *taş koptuğu yerde ağırdır* (82), *sağlık da hastalık da bizim içindir* (83) gibi atasözlerine yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte ise *yuvarlanan taş yosun tutmaz* atasözünü şiirine dâhil etmiştir:

*Dime bu yeltede kimseye olsun
Yapışmaz yuvalanan taş yosun(81)*

Güvâhî'nin *Gurbetnâme*'de edebî sanatları da başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Şair, eserinin 21 ila 70. beyitlerini tamamen intak sanatı üzerine bina etmiştir. Güvâhî, bu kısımda bir su dolabını konuşturur. Aşağıya bu bölümden iki beyit alınmıştır:

*Felek bunda beni salmazdan evvel
Dahı bu yirlere gelmezden evvel (21)
Cihânda bir ulu agacıdum ben
Yüce tağlar başında tâcıdum ben (22)*

şair, tekrar sanatından da başarılı bir şekilde istifade etmiştir (17, 98). *Gurbetnâme*'de 62-66. beyitler arasında *taglar* yani dağlar kelimesini redif olarak kullanmış bu da başarılı bir tekrar vücuda getirmiştir. Bu bölümde yer alan iki beyit aşağıya alınmıştır:

Ala karlu yüce yaylaklu taglar

Çiçeklü sebzeli otlaklu taglar (63)

Yatak yatak kagan aslanlu taglar

Kayaları ala kaplanlu taglar (64)

Gurbetnâme'de tarsi sanatının güzel örneklerine de rastlamak mümkündür. Bilindiği üzere tarsi bir beytin mısralarının içerdiği kelimeler, harf sayısı, vezin ve kafiye bakımından birbirine denk yani simetrik olması demektir (Külekçi 2011:248). Tespit edilebildiği kadarıyla şair yedi yerde tarsi yapmıştır (28, 38, 41, 52, 72, 79, 87). Aşağıya örnek mahiyetinde bir beyit alınmıştır:

Bakan 'ibretle tuyar niçe esrâr

Kalan hayretle görür soñra didâr (72)

Güvâhi'nin başarıyla kullandığı edebî sanatlardan biri de cinastır. şair eserinde farklı cinas türlerine yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte *Yâsîn* ve *yasın* kelimeleri arasında tam cinas bulunmaktadır:

Ne okur bulunur üstünde Yâsîn

Ne tutar bulunur soñında yasın (87)

Bir harf değişikliği ile ortaya çıkan cinasa lahık cinas denilmektedir (Kocakaplan 1992: 26). Aşağıdaki beytin ilk mısraındaki *kânûn* (كانون) kelimesiyle ikinci mısraındaki *kânûn* (قانون) kelimesinin yazımında bir harf farkı vardır. Bu durum lahık cinası doğurmaktadır:¹⁹

Firâk âteş yürek kânûn olupdur

Baña ney nâlesi kânûn olupdur (6)

¹⁹ Benzer örnekler için bk. 9, 13, 19, 30, 36, 39, 47, 67, 74, 78, 84, 85, 90.

Arap harfleriyle yazılışı aynı ancak okunuşu ve harekelenişi farklı olan kelimelerle yapılan cinas muharref olarak adlandırılmaktadır (Kocakaplan 1992: 30). Aşağıdaki beyitteki *delüpdür* ve *dilüpdür* kelimeleri arasında böyle bir ilişki bulunması dolayısıyla beyitte muharref cinas ortaya çıkmaktadır.

Firâk okları bagrumı delüpdür
Tenümi erre-i hasret dilüpdür (57)

2.4.2.4. *Pendnâme* ve *Gurbetnâme*

Güvâhî gurbet konusunu yalnızca *Gurbetnâme*'de ele almamıştır. Şair, *Pendnâme*'sinde de bu konuya değinmiştir.²⁰ O, *Pendnâme*'deki 835-847. beyitler arasında gurbetin zorluğundan bahsetmiş; 848-882. beyitler arasında ise tuzağa yakalanıp kafese konularak yurdundan ayrı düşen bir kuşun hikâyesini anlatarak bunu somutlaştırmıştır. *Gurbetnâme* ve *Pendnâme*'deki bahsi geçen bölüm karşılaştırıldığında bazı benzerliklerin varlığı göze çarpmaktadır. Bu benzerlikler özellikle *Pendnâme*'nin 835-847. beyitleri arasındaki kısmıyla ilgilidir. Buradaki sekiz beyit *Gurbetnâme*'de küçük değişiklikler yapılarak yenisinden kullanılmıştır. Örnek olması açısından bunlardan dördü aşağıya alınmıştır.²¹

Göçilen yurduñ itme câna gadri
Konılan yirde olur bellü kadri (*Pendnâme*, s. 154, b. 836)
Göçilen yurduñ itme câna gadri
Konılan yirde olur bellü kadri (*Gurbetnâme*, 74)

Garîb olsan niçe mihnet çekesin
Gözüñden bir yumup biñ biñ dökesin (*Pendnâme*, s. 154, b. 837)
Varur iseñ niçe mihnet çekesin
Gözüñden bir yumup biñ biñ dökesin (*Gurbetnâme*, 76)

Düşer gurbetde bî-hürmet ekâbir
Ki taş kopduğı yirde olur ağır (*Pendnâme*, s. 154, b. 839)

20 bk. (Hengirmen 1990: 154-157).

21 Benzerlik taşıyan diğer beyitler şunlardır: *Pendnâme*, s. 154, b. 835 - *Gurbetnâme*, b. 75 // *Pendnâme*, s. 154, b. 838 - *Gurbetnâme*, b. 79 // *Pendnâme*, s. 154, b. 845 - *Gurbetnâme*, b. 80 // *Pendnâme*, s. 154, b. 846 - *Gurbetnâme*, b. 92 // *Pendnâme*, s. 207, b. 1529 - *Gurbetnâme*, b. 78.

İder uluları gurbet esâgır

Ki taş kopduğı yirde olur ağır (Gurbetnâme, 82)

Özenen gurbete bu fikri kosun

Yapışmaz yuvalanan taşa yosun (*Pendnâme*, s. 154, b. 842)

Dime bu yeltede kimseye olsun

Yapışmaz yuvalanan taşa yosun (Gurbetnâme, 81)

Yukarıda üzerinde durduğumuz beyitlerdeki ortaklık ve benzerliklere karşın *Pendnâme*'nin gurbet konusunu işleyen bölümü ile *Gurbetnâme* arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Pendnâme*'de üzerinde durulan gurbetin dünya hayatına ilişkin olmasına rağmen *Gurbetnâme*'de dinî saikler çerçevesinde, yaratandan ayrı düşme eksenli manevi bir gurbet söz konusudur. Konuyu okuyucunun zihninde somutlaştırmak için verilen hikâyeler ve hikâyelerin kahramanları farklıdır. *Gurbetnâme*'de anlatılan hikâyenin kahramanı su dolabı iken *Pendnâme*'deki hikâyenin kahramanı tuzağa yakalanan bir kuştur. *Pendnâme*'deki gurbet bölümü 47 beyitken *Gurbetnâme* 105 beyittir.

2.5. *Gurbetnâme*'nin Nüshaları ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

Gurbetnâme'nin dört nüshasına ulaşabildik. Bunları beyit sayıları bakımından çoktan aza doğru sıralayarak aşağıda ele aldık.

Ulaşılabilen nüshalardan ilki Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi 2310'da kayıtlı yazmadır. Eser, yazmanın 57b-59b ve 64a-65a varakları arasında yer almaktadır. Nesih hatla istinsah edilen nüshada 105 beyit bulunmaktadır. Yazma, Abdülcelil bin Süleyman tarafından Zilhicce 1012/Mayıs 1604 tarihinde istinsah edilmiştir. Çalışmada söz konusu yazma için **K** kısaltması kullanılmıştır.

İkincisi nüsha Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi 8939'da kayıtlı yazmadır. Eser, nüshanın 82b-86b varakları arasında yer almaktadır. Herhangi bir istinsah kaydı bulunmayan ve harekeli nesih ile istinsah edilen yazmada 104 beyit bulunmaktadır. Çalışmada söz konusu yazma için **S** kısaltması kullanılmıştır

Üçüncü nüsha Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1082'de kayıtlı yazmadır. Eser, nüshanın 63a-66b varakları arasındadır. Harekeli nesih ile yazılan nüsha 100 beyitten müteşekkildir. Siyavuş Şakirdi tarafından Şaban 1091/ Eylül 1680 tarihinde İsakça'da istinsah edilmiştir. Çalışmada söz konusu yazma için **A** kısaltması kullanılmıştır.

Tespit edilebilen son nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY1907'de kayıtlı yazmadır. Eksik olan bu yazmada toplamda 1 varak ve eserin son 25 beyti bulunmaktadır. Eser, nüshanın 57a-57b varağında yer almaktadır. Harekesiz talik ile yazılan nüshanın müstensih ve istinsah tarihi belli değildir. Çalışmada söz konusu yazma için **İ** kısaltması kullanılmıştır.

Gurbetnâme'nin metni çeviri yazı alfabesi kullanılarak Latin harflerine aktarılmıştır. Varak numarası sayfanın sol kenarına koyu olarak kaydedilmiştir. Nüsha farkları, fazla olan ses, hece ve kelimeler; takdim tehir gerektiren ifadeler, müstensih hatası dolayısıyla yanlış yazıldığı düşünülen kelimeler vb. durumlara ilişkin düzeltmelerde, metne doğru olduğu değerlendirilen şekil konulurken hatalı ya da eksik olduğu düşünülen şekil dipnotta verilmiştir. Bir beyitte birden fazla nüsha farkı var ise bunların aralarına çift taksim “//” işareti konulmuştur. Eserdeki başlıklar koyu yazılmıştır.

3. Metin

A 63^a, K 57^b, S 82^b

Ġurbet-nāme

Münācāt*

meḡāʿilün meḡāʿilün meḡāʿilün meḡāʿilün

- 1 Zemīn ü āsumānına ser-ā-ser nūr olan Allāh
Yaķını olmayanlardan hemīşe dūr olan Allāh
- 2 Nażar ehli olan ʿāķıllara manzūr olan Allāh
Başiretsiz durur nādān aña mestūr olan Allāh

meḡāʿilün meḡāʿilün feʿūlün

- 3 Göñül deryāsi yine taşa geldi
Başumdan mevc-i hayret aşa geldi
- 4 Gözüm yaşları ırmaķ oldu aķdı
Dil ü cānumı ġurbet odı yaķdı
- 5 Vaţandan idüben ayrılığum yād
Kıluram ney gibi zārī vü feryād

- A 63^b, K 58^a 6 Firāk āteş yürek kānūn olupdur
Baña ney nālesi kānūn olupdur
- 7 Taşum hayrān içümdür pür-ħarāret
Beni zār eyledi bu özge ħālet
- S 83^a 8 İdüben yād arturdu fiğānın
Bu cān murġı kađīmī āşiyānın

* Bu başlık K ve S'de yoktur.

1 "Zemīn ü āsumānına ser-ā-ser nūr olan Allāh" mısraı Nur suresi 35. ayette geçen "اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ" "*Allah göklerin ve yerin nurudur.*" ifadesinden yapılmış bir iktibasdır // nūr olan: hūr olan A, nūr veren K.

2 ʿāķıl: ʿāşık A.

3 taşa: daşa K // aşa geldi: ese geldi S.

4 Bu beyit A'da yoktur.

5 idüben: ideyin A.

7 içümdür: içüm K, S // ħarāret: cirāhet A.

8 fiğānın: fiğānum K // āşiyānın: āşiyānum K.

- 9 T̄araldı t̄uramaz h̄ākī k̄afesde
Añar nūrānī yurdın her nefesde
- 10 Nemüz durur bizüm bu mülk-i ğurbet
Ne yirümüz durur bu dār-ı miñnet
- 11 Firāk u derd çokdur söyler isem
Dükenmez kışşadur şerh eyler isem
- 12 İşüdün imdi bu h̄āle münāsib
Eger olursañuz cān ile t̄ālib
- 13 Diyeyin size bir pür-süz kışşa
Ki çokdur añlayana bunda hişşe

Ĥikāyet

- 14 Meger bir ehl-i dil bir bāğa vardı
Hem ol bāğa yaqın ırmağa vardı
- 15 Görür derd ile bir dölāb iniler
Aqıdup gözleri seyl-āb iniler
- 16 Kararı yok fiğanlar idüp aĝlar
Akan yaşları ırmağ gibi çağlar
- 17 Görüp ol h̄āl eri anda bu h̄āli
Zebān-ı h̄āl ile itdi su'āli
- 18 Ki iy dil-ħaste vü maħzūn u nālān
Nedür derdün idersin böyle efĝān

9 yurdun: yüzden A, nurdan K.

10 dār-ı miñnet: dār u miñnet K.

11 derd: derd ü K.

13 añlayana bunda: andan añlayana K, S.

15 dölāb: tolab: A, K // aqıdup gözleri: gözinden aqıdup A.

16 idüp: ider K.

17 h̄āl eri: ehl-i dil K.

18 nedür derdün: nedür bu derdün K.

	19	EnİN ü giryeyne dā'im sebeb ne Dökersin yaşları hālūñ °aceb ne
A 64^a, S 83^b	20	O °arīfden işidüp bu hıṭābı Didi dōlāb aña diñle cevābı
	21	Felek bunda beni şalmazdan evvel Daḥı bu yirlere gelmezden evvel
K 58^b	22	Cihānda bir ulu ağacıdum ben Yüce tağlar başında tācıdum ben
	23	Güzel çayır çemen içreydi yirüm Zamānede bulunmazdı nazīrüm
	24	Giyerdüm dā'imā atlas libāsı Ḥazān egnüme şalmazdı pelāsı
	25	Baña reşk eyler idi naḥl ü şimşād Ḳulum olmaḳ dilerdi serv-i āzād
	26	Ağaçlardan kamu a°lā idüm ben Şanasın ḥüsn ile Ṭübā idüm ben
	27	Ayağumda bınarum mişl-i kevşer Aḳar çağlardı şāfi vü muṭahhar
	28	İşiden vaşfumı olurdu müştāḳ Görenler çevremi şanurdu uçmaḳ
	29	Ter ü tāzeydi altumda çemenler Degüldi dā'im eksük encümenler

19 sebeb: iy sebeb K.

20 dōlāb: tolab: A, K.

21 bunda beni: beni bunda K.

22 başında: başına K, S.

23 zamānede: zamānumda A, S.

27 Aḳar çağlardı: Aḳar hem çağlaram A.

- 30 Budağlarum yayılmışdı havāda
Öterdi kuşlar üstümde nevāda
- 31 Olurlardı muhayyer işidenler
İverdi yine gelmege gidenler
- 32 Baña ʿuşşāk idi pīr ü cevānlar
İderdi şöbete sâyemde anlar
- S 84^a** 33 Yörem yaylağlar u otlağlar idi
İki yanum aqar ırmağlar idi
- 34 Tolup yaz olsa etrāfumda köyler
Çıkar yaylar idi çok il ü boylar
- A 64^b** 35 Yürürdi anda bulup bol ürüler
Koyunlar kızılar niçe sürüler
- 36 Şıgınurlardı sâyemde şıgınlar
Tolardı çevrem otlağı yığınlar
- 37 Dirilüp sâyeme kızlar gelinler
Açarlar idi boyunlar alınlar
- 38 Görürdi anda dīdār anca müştāk
İrerdı anda vaşla niçe ʿuşşāk
- K 59^a** 39 Ağaçlar leşker ü şan şāh idüm ben
Kamu halka teferrüc-gāh idüm ben
- 40 Bu nev^c ile geçerdı rüzigārüm
Hemīşe bī-ḥazān idi bahārüm

31 gelmege: gelmeye A.

33 yörem: yirüm A.

35 anda bulup: bulup anda A // Koyunlar kızılar niçe sürüler: Koyunlardan kızılardan sürüler A.

37 sâyeme: sâyemde K.

- 41 Cihānda görmemişdüm şiddet-i ahr
Bilinmez gizlüyimiş minet-i dehr
- 42 Meger bir gün greem geldi bir Türk
Yoğ anda şefat  imāndan grk
- 43 Elinde baltası keskin nacağı
Baa eylk degl imiş o yağı
- 44 Ezelden buyımış gnlinde yelte
Ura başladı ayağuma balta
- 45 Drişi alışı zlm ile āhir
Beni dşirdi ol bī-ram cābir
- S 84^b** 46 Drldi defteri °ömrümün anda
şan oldum bitmemiş gibi cihānda
- 47 Budaqlarımı pes kırdı v dökdi
Yonup kesdi amu a°zāmı skdi
- 48 alışdı bir nie gün iş idindi
Ol işi kendüye teřvīř idindi
- 49 şo ucı taşıyuban pāre pāre
Getrdi dökdi bir bir bu diyāra
- A 65^a** 50 Ğarīb oldum czā dşp vaandan
şanasın cānum ol dem ıkdı tenden

41 minet-i dehr: minet  dehr K.

42 Beytin ikinci mısraında vezin aksamaktadır // şefat  imāndan: şefat-i imāndan A // grk: kök A.

47 yonup: blp A.

48 alışdı: taşıdı A

50 ol dem ıkdı tenden: ol ıkdı bedenden A.

52 gelp: gelr K.

54 dlāb: tolab A, K // zār u: zārī S.

- 51 Aradan geçti çün bir niçe eyyâm
°Aceb nite ola dirken ser-encâm
- 52 Gelüp üstüme bir neccâr bir gün
Beni toğradı ol tekrâr bir gün
- 53 Keserle kesdi bıçkıyla biçdi
Ol işde baña dürlü hîle geçti
- 54 Düzetdi °aķıbet dölâb kıldı
İşüm zâr u gözüm pür-âb kıldı
- 55 Niçe müddet durur uşda dönerem
Şular içinde odlara yanaram
- K 59^b** 56 Vaţan ayrılığın her dem idüp yâd
Kıluram nâle vü zârî vü feryâd
- 57 Firâķ oğları bağrumı delüpdür
Tenümi erre-i ĥasret dilüpdür
- 58 Ğarîbem kimse yok ĥâlümden âgâh
Egerçi ağlaram inleyü her gâh
- S 85^a** 59 Ğarîbüñ pîşesi ağlamak olur
Yürek hier odına tağlamak olur
- 60 İnilder dâ°imâ niteki şayru
Olan elbette zaĥmanından ayru
- 61 Kânı benüm mekânım ulu tağlar
Erenler turağı ol il ü bāğlar

59 yürek hier odına: yüregın hier odı A // tağlamak: dağlamak S.

60 inilder: inilerem K // zaĥmanından: zaĥmanından A.

61 Bu beytin ikinci mısraı A'da yoktur. A'da sehven müstensih tarafından 61. beytin ilk, 62. beytin de ikinci mısraı alınarak bir beyit vücuda getirilmiştir. Ortaya çıkan beyit şöyledir: Kânı benüm mekânım yüce tağlar / Ağaçlu yazılı °ibretli tağlar.

- 62 Gehī zīnetlü geh heybetlü tağlar
Ağaçlu yazılı ʿibretlü tağlar
- 63 Ala karlu yüce yaylaklu tağlar
Çiçeklü sebzeli otlaklu tağlar
- 64 Yatağ yatağ kağan arslanlu tağlar
Kıyaları ala kaplanlu tağlar
- 65 Sürün sürün güzel āhūlu tağlar
Bölük bölük şikārı tolu tağlar
- A 65^b** 66 Havāsı vü şuları hūb tağlar
Kıanı ol meskenüm maħbūb tağlar
- 67 Ğarībem ben bu yirlerde nʼidem vay
Benüm zaħmanum imānum meded hay
- 68 Baña beñzemesün ğurbetde kimse
Ki kıala dāʿimā fūrķatde kimse
- 69 Benüm iy hāl eri uş vaşf-ı hālüm
Budur kim diñledüñ cümle maķālüm
- 70 Söz uzar söylenürse bākī kışşā
Yiter bu kışşadan bu deñlü hişşe
- 71 Çün ol merd oldu bu sözlerden āĝāh
Dönüp hayretle gitdi iderek āh
- S 85^b** 72 Baķan ʿibretle tıyar niçe esrār
Kıalan hayretle ğörür soñra dīdār

64 arslanlu: arşlanlu A, arslanlu K.

67 zaħmanum: zaħmanum A.

69 kim: ki A // diñledüñ: diñledüm K.

70 kışşā: ğuşşā S.

72 Bu beyit Aʼda yoktur.

K 64^a

el-Mev'ıza

- 73 Gel iy ğurbet diyârına hevâdâr
Delürüp kendüñe olma cefâ-kâr
- 74 Göçilen yurduñ itme cāna ğadri
Konılan yirde olur bellü ğadri
- 75 Düşürme cānuña ğurbet hevāsın
Ki bilmez çekmeyen anuñ cefāsın
- 76 Varur iseñ niçe miñnet çekesin
Gözünden bir yumup biñ biñ dökesin
- 77 Varasın yirlere kim ir eger ğiç
Eşegin yavı kılan varmaya hiç
- 78 Düşen kendüsi şanma ağlamaz zār
Hey ağlar gözi dağı çıkar iy yār
- 79 Yürüyen kişi ilinde sevini
Şanur her yiri anası evini
- 80 Kişiyeye çekme gidüp dürli ğahrı
Olur Bağdād'dan yig kendi şehri
- İ 57^a** 81 Dime bu yeltede kimseye olsun
Yapışmaz yuvalanan taşta yosun
- A 66^a** 82 İder uluları ğurbet eşāğır
Ki taş kopduğı yirde olur ağır

Başlık: El-Mev'ıza: Ğubbu'l-vañan mine'l-îmān A.

74 itme: olur K // ğadri: azrı K.72 Bu beyit A'da yoktur.

75 çekmeyen: hikmetin A.

80 Bu beyit A'da yoktur.

81 Dime bu yiltede kimseye olsun: Bu niyyetden dime kimse uysun A.

82 uluları ğurbet: ğurbet uluları K, S // Ki taş kopduğı yirde olur ağır: Ki kopduğ yirde olur taş ağır A, İ, S.

- 83 Bu ğurbet fikri gönlünde niçündür
Ki sağlık şayruluk bizüm içündür
- S 86^a** 84 Ğarīb olduğda ĥaste kanı yāri
Kılur ħarañu bucağlarda zāri
- 85 Kimisi var kim irişe şapuya
Yatur diplerde vü bağar şapuya
- 86 Yimez ĥālũñ ne diyü kimse řayđu
Ölürse şamzurur yok ağzına şu
- 87 Ne oğur bulunur üstinde Yāsĩn
Ne tutar bulunur řoñında yasĩn
- 88 Ğarībũñ cünbüşi řeydā gibidür
Bařĩr olsa n'ola a*mā gibidür
- K 64^b** *el-Ğarībũ ke'l-a*mā ve-lev kāne bařĩrā**
[*Garip, gözleri görse de kör gibidir.*]
- 89 Ğarīb ider şatalum gündüz ārām
Ne kılsun ya irişdüğinde aĥřam
- 90 Bulunmaz gel diyü kimse şapular
Şalur şaşra řapandukđa şapular
- 91 Kim itdi diseler olduğda bir řuĥ
Ğarīb itdi diyü herkes ider güĥ
- 92 Vaşan ayrulığını şanma āsān
Dimiş başına gelen zaĥman ĩmān

87 řoñında: üstinde S.

* *El-ĝarībũ ke'l-a*mā ve-lev kāne bařĩrā*: *Ĥubbu'l-vaşan mine'l-ĩmān A.*

93 Vaṭan sevgüsün imāndan dimişler
Belādur ayrılık andan dimişler

Ḥubbu'l-vaṭan mine'l-īmān

[*Vatan sevgisi imandandır.*]

Ḥātimetü'l-Kitāb

- İ 57^b** 94 **Güvāhī** her kelāmuñ ma^cnevīdür
Bu nazmuñ ser-te-ser ma^cnī evidür
- A 66^b, S 86^b** 95 Letāyifdür egerçi tañlayana
İki yüzden ḥaberdür añlayana
- 96 Degüldür ğurbet ancak bu mekāndan
Bir iki gün cüzālīk ḥānümāndan
- 97 Ğarīb andan berüyüz tā ki eşbāḥ
Ḥudā emriyle oldı beyt-i ervāḥ
- 98 Vaṭan ḳamuya ol aṣlī vaṭandur
Ne raġbet buña kim me^cvā-yı tendür
- 99 Ḳoyalum bu beş on günlük turaġı
O bākī meskenüñ ḥoşdur yaraġı
- 100 Buradan anda varmamuz muḳarrer
Degül andan buña gelmek muḳadder
- 101 Buradan varıcaḳ āḫir ol ile
N'olısar ḥālümüzizi kim ne bile

Başlık: "Ḥātimetü'l-Kitāb" başlığı İ, K ve S'de yoktur.

95 tañlayana: diñleyene İ.

96 Bu beytin ikinci mısraı A'da yoktur. A'da sehven müstensih tarafından 96. beyit ve 97. beytin ilk mısralarının karışımı ile 97. beytin ikinci mısraı alınarak bir beyit vücuda getirilmiştir. Ortaya çıkan beyit şöyledir: Degüldür ğurbet anda tā ki eşbāḥ / Ḥudā emriyle oldı beyt-i ervāḥ.

98 aṣlī: aṣl-ı A.

99 Bu beyit S'de yoktur.

101 Buradan: Bu yirden S.

- 102 H̄aber kim getüre bundan birāder
Müsāfir gelmez ü uçmaz kebūter
- 103 Alur ʿibret bu sözden ʿāqıl olan
Ne dimekdür ne bilsün ğāfil olan
- K 65^a** 104 Şekerler dökdi dilden h̄ame bunda
Tamām olsun bu **Ġurbet-nāme** bunda
- 105 Olardan kim suhendān ezkiyādur
Ġüvāhî'nüñ temennāsi duʿādur

Sonuç

Çalışmaya konu olan *Gurbetnāme* büyük ihtimalle 16. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan ve tasavvufî nitelik taşıyan bir nasihatnamedir. Eser eldeki nüshalara göre 105 beyitten müteşekkildir. Münacat, sebab-i telif mahiyetinde bir giriş, hikāyet, el-mev'iza ve hâtimetü'l-kitāb olmak üzere beş bölümden oluşan eserde bir su dolabının dilinden gurbet konusu ele alınmıştır. Eser, gurbet konusunun işlendiği, Mehmet Hengirmen'in yayımında 835-882. beyitler arasında yer alan *Pendnāme*'deki bölümle benzerlikler taşımakla birlikte büyük oranda ondan farklıdır.

Az sayıda Farsça tamlamaya tesadüf edilen eserin dili dönemine göre oldukça sadedir. Buna ilaveten *Gurbetnāme*'de günümüzde kullanımdan düşmüş kimi Türkçe kelimelerin varlığı da dikkati çekmektedir. Ġüvāhî, anlattığı konuyu pekiştirmek için eserinde atasözlerinden yararlanmış; başta intak olmak üzere tekrar, tarsi, cinas gibi edebî sanatlardan da başarılı bir şekilde istifade etmiştir.

Gurbetnāme'de iki farklı kalıp kullanan şair, eserin ilk iki beytinde aruzun *mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün* kalıbını kalan bölümünde ise

102 bundan: bunda İ, K, S.

104 olsun: oldı A.

mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün kalıbını tercih etmiştir. Vezin kullanımında özellikle fazlaca imaleye başvurması dolayısıyla çok da başarılı olamamıştır.

Hacim olarak küçük olmasına rağmen *Gurbetnâme* 16. yüzyıl Türkçesi, Türk kültürü, hayat anlayışı, düşünce sistemine dair bilgiler barındırmasının yanında taşıdığı edebî değer açısından da önemlidir.

Kaynakça

- Akbayar, Nuri (hızl.) (1996), Mehmed Süreyya Sicilli Osmanî I, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Alvan, Türkan (2020), “Klasik Türk Şiirinde Dolab-nâme Hakkında Mülâhazalar”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. LX, S.2, s. 443-446.
- Alvan, Türkan (2021), Benim Adım Dertli Dolap Türk Edebiyatında Dolab-nâme, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (1945), İzâhu’l-Meknûn fi’z-Zeyli ‘Alâ Keşfi’z-Zunûn ‘An Esâmî’l-Kütüb ve’l-Fünûn II, Ankara: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Buyruk, İbrahim Ethem (2014), “Sakaryalı Divan Şairi Güvâhî ve Çağımıza Öğütleri”, Türk Edebiyatında Sakarya Araştırmaları, Sakarya: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 393-404.
- Canım, Rıdvan (hızl.) (2000), Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ, Ankara: AKM Yayınları.
- Demirkazık, Hacı İbrahim (2022a), İbret-nâme (Güvâhî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gurbet-name-guvahi>. [Erişim Tarihi: 16.02.2022].
- Demirkazık, Hacı İbrahim (2022b), Gurbet-nâme (Güvâhî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gurbet-name-guvahi>. [Erişim Tarihi: 16.02.2022].
- Eke, Nagihan (2009), “Güvâhî’nin Pend-Nâmesi’ndeki Bir Hikâyet İle La Fontaine’in Bir Masalının Mukayesesi”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 39, s. 989-1009.
- Erciş, Pakize (1981), Güvâhî’nin Pendnamesi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erenoğlu, Dilek (1997), Pend-nâme Güvâhî Dil İncelemesi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gökâl, Haluk (2006), Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gültekin, Hasan (2012), “Güvâhî’nin Bilinmeyen Eseri: Tazarru’-Nâme”, Turkish Studies, C. VII, S. 3, s. 1329-1371.
- Güvâhî (yazma eser), Gurbetnâme, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No. 06 HK 1082.
- Güvâhî (yazma eser), Gurbetnâme, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: NEKTY1907.

- Güvâhî (yazma eser), Gurbetnâme, Mevlana Müzesi Kütüphanesi, No: 2310.
- Güvâhî (yazma eser), Gurbetnâme, Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi, No: 8939.
- Hengirmen, Mehmet (1977), Güvâhî'nin Hayatı, Eserleri, Pendnamesindeki Atasözleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hengirmen, Mehmet (1990), Güvâhî Öğütleri ve Atasözleri Kitabı Pend-nâme, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, Haluk vd. (1986), "Güvâhî", Büyük Türk Klasikleri III, İstanbul: Ötüken Yayınları, 242-246.
- İsen, Mustafa (hzl.) (1994), Kühüh'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara: AKM Yayınları.
- İsen, Mustafa (2010), "Klasik Kültür Açısından Sakarya ve Çevresi", Tezkireden Biyografiye, İstanbul: Kapı Yayınları, s. 348-354.
- İsen, Mustafa (2020), "Güvâhî Mehmed", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/guvahi-mehmed> [Erişim Tarihi: 22.12.2021].
- Kılıç, Filiz (hzl.) (2010), Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme Metin II, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kocakaplan, İsa (1992), Açıklamalı Edebi Sanatlar, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Külekçi, Numan (2011), Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (1988), Türk Edebiyatı Tarihi, Giriş, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özyaşamış Şakar, Sezer (2013), Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'si ve Dil Özellikleri, Turkish Studies, C. VIII, S. 1, s. 2351-2500.
- Sungur, Necati (1998), Taci-zâde Cafer Çelebi'nin Heves-nâme'si (İnceleme-Tenkitli Metin), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sungurhan, Aysun (hzl.) (2017a), Beyânî, Tezkiretü's-Şu'arâ, Ankara: Kültür Bakanlığı e-Kitap: [http:// https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0](http://https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0) [Erişim Tarihi: 20.12.2021].
- Sungurhan, Aysun (hzl.) (2017b), Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ, Kültür Bakanlığı e-Kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 19.12.2021].
- Yaltkaya, Şerafettin ve Kilisli Rifat Bilge (hzl.) (1941), Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zunun An Esami'l-Kütüb ve'l-Fünun II, Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları.